

Katsauksia

Kalevalan ruotsintamisesta

Vanha Kalevala ei ollut ehtinyt vielä painostakaan Lönnrotin julkais-
tessa siitä yhden runon ruotsiksi.
Kymmenet kääntäjät ovat sen jäl-
keen tulkinneet Kalevalaa ja kamp-
pailleet yhä uudelleen samoissa es-
teissä. Kääntämisen vaikeutena on
ollut ja on edelleenkin lähinnä prosodia
ja sanasto. Miten kääntää sellaiset
säkeet kuin »Mieleni minun tekevi»?
Mistä keksiä alkusoinnut, sanamu-
siikki, synonyymit? Miten pelastaa
kalevalaisen maailman etäinen ja
luonnonläheinen sävy?

Aug. Ahlqvist kävi tapansa mu-
kaan härkää sarvista arvostellessaan
v:n 1853 Suomi-kirjassa Anton Schief-
nerin edellisenä vuonna ilmestynyttä
saksannosta. Kaikki siihenastiset kää-
ntäjät olivat hänen käsittääkseen epä-
onnistuneet. He eivät olleet trokee-
säkeisiinsä tavoittaneet vanhan runo-
mitan vaihtelevaa rytmiä. He olivat
luopuneet alliteraatiosta. Synonyy-
meja puuttuessaan heidän oli ollut
pakko »toistaa kertosaäkeessä aivan
kylmästi pääsäkeen sanat ja sisälly-
s». Yksitoikkoisuuden olisi Ahlqvistin

mielestä voinut kuitenkin helposti
välttää, jos trokeisten runojalkojen
rinnalle olisi päästetty daktyyleja. Sä-
keet olisi lisäksi voitu joskus päättää
yksitavuisesti ja näin kelpuuttaa mo-
net sanat, joihin kääntäjät eivät ny-
kyisillään olleet saattaneet turvautua.
Yksitavuiset sanat olisi voitu panna
riimiin. Parallelismista kääntäjien
oli tarvinnut välittää vain silloin,
kun merkitseviä synonyymeja oli tar-
jolla.

Prosodiasta puhuessaan Ahlqvist
määrittä tässä Kalevalan kääntämisen
ydinprobleemin. Lönnrot oli Kaleva-
laa ja jo aikaisemmin muita keräel-
miään ruotsintaessaan kirjoittanut yk-
sinomaan trokeesäkeitä. Hänen jäl-
kiään olivat seuranneet esim. Rune-
berg, M. A. Castrén ja C. G. Borg.
Oli suorastaan syntynyt, kuten K. Col-
lan käänöksensä esipuheessa sanoo,
omalajisensa esitystapa, diktio, jonka
Runeberg ja Topelius olivat sitten
käänöksissään ja jäljitelmissään ja-
lontaneet. Erityinen lyyrisen runon
laji oli tätä tietä kotiutunut ruotsin-
kieliseen runouteemme.

Lönnotia voi pitää tämän käännöstradition vakiinnuttajana, mutta tuskin varsinaisena aloittajana. Jo 1810-luvun käännöskokeissa trokeesäkeet olivat näet olleet leimaavia. Upsalassa v. 1819 ilmestyneestä H. R. von Schröterin *Finnische Runen* -koelmasta voi tosin poimia daktyyleja: Hyvälle hyväskuinen — Summe, du Edelgebörner; Aikainen on ilonteoxi — Noch zu früh Freude zu wecken, mutta trokeesäkeet ovat enemmistönä: Kivet luomani kokohon — Steine aufgebaut zu Hügeln; Potki verkkoja syvähän — Warf das Netz da in die Tiefe; Puotti pilvestä punaisen — Rothen Baum aus Wolken fällte; Kantelen kätensä alle — Unter seine Hand die Harfe. A. I. Arwidsson moittikin Schröteriä siitä, että tämän säkeissä harvoja poikkeuksia lukuunottamatta oli pelkkiä trokeita, vaikka melkein joka toisessa suomalaisessa säkeessä oli daktyyli tai pari. (Kirje L. Hammarsköldille 12/10 1819). Arwidssoninkin käännöksissä trokeesäkeet ovat silti vallitsevina ja viitteessään Karhun Synnyn käännökseen (Mnemosyne n:o 17, 1820) hän nimenomaan selitti kääntämisen oikeimmaksi normiksi sen, että varsinaisissa runoissa noudatettiin tiukasti trokeemittaa, nimittäin »musiikin vuoksi». Loitsuissa ja niiden tapaisissa sopi käyttää myös daktyyleja.

Tältä ajalta on vielä pari ruotsalais-takin miestä mainittava. Erik Gustaf Geijer kirjoitti lokakuussa 1815 runon »Olov Tryggvason». Se luettiin Götiska förbundetin kokouksessa jo samassa kuussa ja painettiin Idunaan seuraavana vuonna. Mitta on nelipolvinen, loppusoinnuton trokee:

— — —
Klagan ljöd kring Norges klippor.
Sällsamt gingo många sägner
om den djärves sista öden.

Skalder sjöngo: land är öde,
frid och fägnad äro flydda,
sedan konung Olov fallit.

Anton Blanck on olettanut Geijerin saaneen runonsa mitan islantilaisesta alkulähteestä, mutta Nils Svanbergin mielestä siinä mahdollisesti kuvastuu suomalainen runomitta. Hänen arvelunsa mukaan Geijer on voinut perehtyä runomittaamme Porthanin teoksesta (*Nysvenska Studier* 1937, Uppsala).

Aivan varma tapaus on sen sijaan Per Henrik Ling. Hän oli Gananderin Mythologian innokas lukija, joka omiin, merkillisiin runoteoksiinsa sekoitti suomalaista tietouttaan. Vähemmän tunnettua lienee, että Ling on itsekin kirjoittanut Kalevalan mitalla kaksi runoa, jotka hän on punonut v. 1833 valmistuneen Asarneepoksensa 24. lauluun. Toisessa Väinämöinen kertoo soitostaan:

Ej fanns fjädradt djur i fjällskog,
som då icke drog till dansen,
vigare än vindens hvirfvel.
När jag slog på silfversträngen,
allt hvad uti vilda vågen
med sex fenor far, och framåt
flottar sig med åtta årör,
kom att lyss till lätta leken.
Sjelfva hafsfrun häftigt hof sig
bröstgängs sträckt mot strandens
stenar.

Släpade på strandens stenar,
med besvär sig upp, att bättre
lyssna till den lätta leken.

Bengt Essén, joka tutkielmassaan »Per Henrik Ling och fosforisterna om Jumala och Väinämöinen» (*Nordisk Tidskrift* 1946, ss. 458—472) on esitellyt Lingin kalevalaiset runot, pitää niitä syystä mm. Arwidssonin ja Schröterin yrityksiä huomattavasti parempina. Mm. alkusoinnuttelijana ja luistavana trokeiden sepittäjänä Lingin voikin sanoa jopa ennakoivan Kalevalan viimeisintä ruotsintajaa.

Huomaamme siis, että jo ennen Lönnrotia vanhan runomitan kääntäjät ja jäljittelijät olivat ainakin käytännössä, joskaan eivät aina teorioissa, suuntautumassa trokeeseen. Muistettava on kuitenkin, että Franzén ei hyväksynyt trokeesäettä Kalevalan mitan vastineeksi (Franzénin kirje K.N. Keckmanille 20/2 1837. Suomi II, 19). Hänen niin sanoakseni korvakuulolta kesällä 1836 tekemänsä käännökset sisältävät daktyyleja tähän tapaan:

Ilande öfver mig ifvern
 Känner jag komma att qvåda.
 Lusten att lefva i dikten
 I mitt tjusta sinne tändes.

Franzénin kannanotolla on mielenkiintoa sikäli, että siitä yli sadan vuoden kuluttua tuli argumentti Kalevalan ja sen käännösten prosodiasta käytyyn keskusteluun.

K. Collan pysyi uskollisena Lönnrotin traditiolle ja torjui Ahlqvistin uudistusehdotuksen. Vain nelipolvinen trokeesäe oli hänen mielestään oikea vastine. Muunlaisista käännösyrityksistä tuli Kalevalaan vieras leima. Mutta Hermann Paul, jonka saksannos ilmestyi Helsingissä vv. 1885—1886, liittyi Ahlqvistiin ja käytti trokeiden rinnalla daktyyleja. Ja viimeksi Olaf Homén, tunnettu poetiikan tutkija, palasi v. 1944 julkaisemassaan käännöksessä daktyylin linjalle, jota hän jo Euterpen-vuosinaan oli puolustanut.

Tällainen oli tilanne, kun professori Björn Collinder ryhtyi Upsalassa ruotsintamaan Kalevalaa. Homénin liittyminen Franzéniin vei Kalevalan kääntämisen jälleen lähtöasemiin. Tästä vanhan runomitan selvittely sai uutta puhtia. Collinder on ollut siinä innokkaasti mukana pohdiskellen yhä uudelleen Kalevalan prosodian arvoitusta. Hän on esittänyt mielipiteitään mm. kirjoituksissaan »Ka-

levala ja Ruotsi» (Kalevalaseuran vuosikirja 25—26, 1946) ja »Kalevalaversen» (Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Årsbok 1952). Nämä kirjoitukset ovat hänen käännöstyötään valaisevia. Kalevalan säe on Collinderin mielestä kolmipolvinen trokeesäe, jossa on metrisesti vapaa kaksitavuinen alkutahti. Säe on yhtä haavaa dynaaminen ja kvantitatiivinen. Laajuusseikoilla on suurin merkitys. Tämä käy ilmi siitä, että painoton tavu on, ellei se ole täysin lyhyt (so. ellei se ole heti pitkän tavun jäljessä), metrisesti vahvempi kuin lyhyt pääpainollinen tavu. Painon merkitystä osoittaa taas Kalevalan säkeessä se, että pitkä pääpainollinen tavu ei voi olla laskussa. Säe rakentuu vahvojen ja heikkojen tahdinosien säännölliselle vaihtelulle. Tätä säännöllisyyttä ei saada ruotsinnoksessa esiin, jos käytetään Franzénin ja Homénin suosittamia säetyppejä. Kääntäjän ainoaksi keinoksi jää perinteellinen nelipolvinen trokeesäe, koska ruotsalaisessa säkeessä kielen luonteen vuoksi tavunpaino ja tavunlaajuus ovat sidoksissa keskenään.

Ahlqvist, kuten näimme, oli halukas vapauttamaan kääntäjät tämän nelipolvisen trokeesäkeen kahleista, jotta käännökset paremmin voisivat kuvastaa Kalevalan kauneuksia. Sama tavoite mielessään Collinder ryhtyi työhön astuen tällöin päinvastaiselle tielle. Tiukasta, lujarakenteisesta ja sangen vähän houkuttelevasta runomitasta hän rakensi itselleen esteen, jonka voittaminen pakotti panemaan kielen kaikki mahdolliset reservit liikekannalle.

Kirjasuomen alkutaipaleella Mas-kun Hemminki valitti suomen sanojen soukkuutta. Kieli taipui vaivoin uusiin abstraktisiin käsitteisiin, se oli järkiään luonnontuoretta, kalevalais-

ta. Kalevalan uuden ruotsintajan voi sanoa olleen aivan toisenlaisessa pullassa. Tuo luonnontuore, konkreettinen kieli hänen oli yritettävä siirtää kielimuotoon, joka pitkällisen viljelyn ja ulkoa tulleiden vaikutusten tietä oli eriytynyt yhä kauemmaksi siitä, minkä voisi ainakin olettaa olleen tyyllisesti samanaikaista Kalevalan suomen kanssa.

Collinder on ratkaissut tehtävänsä luomalla uuden kielen, kalevalaisen ruotsin. Tässä häntä on ohjannut hyvin persoonallinen näkemys, joka juontuu hänen varhaisimmista kirjallisista elämyksistään. Hän oli lapsena ahminut, kuten hän kertoo, Rafael Hertzbergin nuorisolle sommittelemaa Kalevalaa (Kalevala. Berättad för ungdom. Med 8 teckningar af R. W. Ekman. Helsinki 1875). Erityisesti Lemminkäisen seikkailut ja Kullervon tarina, mutta myös Ekmanin »gööttiläiset» piirrokset olivat tehneet häneen niin lähtemättömän vaikutuksen, että Kalevala oli siitä pitäen kangastellut hänelle suomalaisena viikikirunoutena. Myöhemmin Jalmari Jaakkolan tutkimukset näyttävät yhä vahvistaneen tätä ensi vaikutelmaa.

Tätä asennoitumista ovat olleet suuntaamassa myös eräät ruotsalaiset virtaukset, joita voisi pitää meikäläisen 1890-luvun karelianismin rinnakkaisilmiöinä. 1870-luvulla oli Ruotsissa, lähinnä Upsalassa, saanut alkunsa voimakas kansankielen ja folkloren harrastus. Oli perustettu murreyhdistyksiä, oli alettu kerätä satuja ja sanoja. Mm. Viktor Rydbergin johdolla oli käyty puhdistamaan ruotsia vieraista, varsinkin alasaksalaisista aineksista. Ruotsin runouteen tämä nordistinen virtaus oli 1890-luvulta lähtien painanut leimansa. E. A. Karlfeldt loi tällöin unelmansa voimakkaasta, verevästä Taalainmaan kansasta. Pelle Molin runoili romant-

BJÖRN COLLINDER,

Upsalan yliopiston suomalais-ugrialaisten kielen professori, täytti 60 vuotta heinäkuun 22. p:nä 1954. Julkaisemalla erästä hänen suursaavutustaan, Kalevalan ruotsinnosta, koskevan artikkelin Virittäjä haluaa kunnioittaen tervehtiä tätä etevää ja monipuolista tiedemiestä.

tisesta Norlannista. Olof Högberg kirjoitti romaanissaan »Den stora vreden» tuon pohjoisen maakunnan merkillisen eepoksen. Näitä tendenssejä käy hyvin vertaaminen moniin meikäläisiin ilmiöihin aina Kalevalan romantiikasta ja tuohikulttuurista V. A. Koskenniemen »Pohjatuulen torveen» saakka. Esim. Gallen-Kallen tunnettu kuvaus Paanajärven paimenpojan maalaamisesta tulee mieleen, kun lukee tätä Pelle Molinin ohjelmallista julistusta:

»Det är Norrland som skall visas, det stora och vackra, nakna och hjärtslitande, mörkret under vinterdag och ljuset i sommarnatt, vitrer som driva kor över fäbodvallen, stål som kastas över trollskatterna, doften

av Pärsmäss-regn i ung björkskog, rika skördar och ödehemman, marknadsliv och nyodlaregubben ensam i rök från svedda stubbar, kyrkfolkets andäktiga och rädda gång över ny is på älven.»

Collinderin Kalevalan sanastosta on helppo poimia näitä virtauksia ilmaisevia piirteitä.¹ Viikinkiaikaan vievät meidät esim. seuraavat vastineet: Vinner jag en mark i v i k i n g — Jos markan soasta saanen (12:101), jag har ej förts ut i ö r l i g, fick ej vara med i v i k i n g — ei ole sotahan saatu, eloteillen ensinkänä (39: 183—184), Båtar som ej bättre äro, gå i l e d u n g varje låding — Muut purret, pahatki purret, ne aina sotia käyväät (39: 185—186), jag, ett välbyggt v i k i n g f a r t y g, högsjövärdig h u n d r a b ö r d i n g — Minä, veistämä venonen, satalauta laattama (39: 191—192).

Muinaispohjoismaista väriä ovat omiaan myös antamaan monet lähinnä islannista saadut sanat. Esim.: han drar ut att öva h ä r v e r k — läksi suurehen sotahan (31: 51), h ö j a h ä r s k ö l d emot Pohja — Pohjola so'ittanehe (29: 565), Om du vart i h ä s t v i g slagen — Jos olet voitettu orihin (28: 93), m å d e d r å p a s i n a ä t t m a n — sukuansa surmatkohot (30: 459), n i d v e r k har han gjort på gillen — pitoloissa pillat suuret (20: 588), H e l l o c h s ä l l d å hit jag hunnit — Terve tänne tulvani (27: 23), fast du ej av h e l s o t härjats — ilman tauin tappamatta (16: 178), vem m å n u n y m ä r e t föra — kielikerran kerrontahan (4: 374), flugit till en f l o i Pohja — Pohjan suolle saatuansa (42: 304).

Kieltämättä tällaiset sanat ovat uudessa ympäristössään kuin koto-

naan. Niinikään monet vanhaan ruotsiin kuuluvat sanat ja sanonnat vastaavat hyvin Kalevalan kielen sävyä. Tällaisia ovat esim. verbien vanhat taivutusmuodot, kuten esim. g a c k (gack åstad att städa fejsen — lähe läävä läänimähän, 23: 141), h o v (varför hov du dig ur havet — kuksi aallosta ylenit, 42: 422), d r a p (Pohjagårdens gamling drap jag — tapoin pojan pohjolaisen, 28: 159), l o p p 'sprang' (lopp i hast till långbordsändan — pyörähtihe pöyän päähän, 27: 62), t v o g (daggen tvog hans ystra ögon — kaste pesnyt sirkut silmät, 25: 508). Vanhastava sävy on esim. muodoissa t r ä l a s y s s l o r (31: 208), f ä r a f å l l a n (23: 162), i h a n d o m (23: 559) ja tämän tapaisissa, v a r d e r (en som varder vida bättre, 36: 113), o n ö d d (du har gått i elden onödd — käeten kavit tulehen, 22: 223). Sama tyylin funktio on sellaisilla sanoilla kuin m ä l l a (esim. 23: 213), k v ä d a (esim. 4: 329), f ä s t a 'kihlata' (esim. 18: 245), l ö g a s i g (esim. 23: 368), g ä l d a 'betala' (mjöd som ej med mynt kan gäldas — mesi markoin maksamatoin, 25: 400), h a n e 'tupp' (esim. 23: 113), t i d e n d e r (42: 36), r e s o r 'gångar' (trenne resor samma sommar, 16: 44).

Korkeaan tyyliin lienee lähinnä luettava esim. verbit t i m a (så det timade en morgon, 15: 26), l ö n a (ville löna hela huset — kostelen koko perehen, 24: 343), ä k t a 'gifta sig med' (18: 244). Samaan ryhmään kuuluvat myös y n n e s t (23: 836), ä n g d (vetemjöl från andra ängder, 24: 278), ä t t l i n g (hönans ättling för sin älskling — kanan lapsi kaunollensa, 23: 486). Kuuluisan Upsalan-filosofin Axel Hägerströmin

¹ Collinder julkaisi käännöksensä v. 1948, mutta ryhtyi sitä heti parsimaan ja parantamaan. Näin syntynyt entistä ehempi, varmaankin lopullinen laitos, jota tätä kirjoitusta laatiessani olen käyttänyt, ilmestyi 1950.

Collinder kertoo käyttäneen viimeksi mainittua sanaa arkisessa keskustelussa, kun ei ollut tiennyt, oliko lapsi poika vai tyttö. — Kirjallinen leima on jo tarttunut sellaisiin sanoihin kuin *förvägen* (ja, med sex förvägna hjältar — uros kuuen-kummallinen, 31: 244), *däld* (dunkla björkbevuxna dälder — korpi *notkot* koi-vuinensa, 24: 462, *sjöng* i alla sköna dälder — laulelin jokaisen *laksön*, 23: 515, *Osmo* mälte då i dälden — *Osmoinen orosta* virkkoi, 4: 93), adj. *slem* (ibland detta slemma släkte — tällä inhalla iällä, 3: 293), *fjät* (där det ej syns spår på isen, halkan ej tar fjät av foten — jälen jäällä tuntumatta, jalan iskun iljängolla, 22: 163—4). Viimeksi mainitun sanan suomalaisen lukija muistanee lähinnä *Birger Sjöbergin* runosta »*Frida i vårstädningen*», missä sillä on kuitenkin 'askelen' merkitys. — *Vanhasta Raamatun* käännöksestä, lähinnä *Kaarle XII:n Raamatusta*, *Collinder* on ilmoittanut saaneensa mm. sanat *blodgång* (som kan kväda blodgångsgalder — verisyntyn tietäjätä, 8: 255), *dumb* 'stum mäniska' (stackars dumben kan ej säga — saata kieletoin sanoa, 23: 170) ja *ätel* (*Äteln* drar en ulv i saxen, 23: 519).

Ruotsinkielisestä runoudesta kääntäjä on kertomansa mukaan hyötynyt monta hyvää ilmaisinta. Esitän tässä pienen valikoiman. *Tegnériltä* hän luulee saaneensa sanan *högbänk* (sången dem som bo i högbänk — laulu *lautsan* istujalle, 21: 314), mikä erinomaisesti vastaa kalevalaista mielikuvaamme. Lähinnä *Runebergin* mukaan on syntynyt mainio uudissana *vargärd* (*vargärd stjärper inte skeppet* — ei vara venettä kaa'a, 39: 416). *Runebergiin* palautuu kansanomainen *tocket* (*tocket* har jag aldrig tuggat, 17: 153);

von Törnehän sanoo: »Nej, si en tocken». *V. Rydbergistä* luettua lie-nee avainsana *dagsled* säkeessä *ändade sin andra dagsled* — pääsi toisen päiväyksen, 26: 550), *Strindbergiltä* on saatu mm. *hyde* (*Hiisis hyde* hör på detta — Päätyi hiiet kuulemassa, 13: 105) ja *äsping* (i en sotsvart äspings etter — mustan käärmeen mujuissa, 12: 32). *Frödingiä* ovat *tjärbrå* (vatten på ett tjärbrätt ärblad — melan tervaisen terältä, 12: 76) ja *sturig* (*Jag är också stolt och sturig* — korea minä itseki, 23: 780); *sturig* on runossa »*Lelle Karl-Johan*». *Kaunis* ja runollinen *lädning* 'kevät' on *Karlfeldtilta*. *Högbergin* edellä mainitun »*Den stora vreden*»-romaanin jättämiä muistumia ovat *Collinderin* mukaan mm. *botråd* (*forsens* fradga äldst bland botråd — kosken kuuhu katsehista, 3: 200), *hyllas* 'omhuldad' (*hyllades* som lilla gullet, 23: 506), adj. *skräll* (med sin skrälla sträva strupe — käreällä kullkullansa, 42: 284), *välving* (*format* luftens vida välving — ilman kantta kalkutellut, 49: 344) ja *santa* i *väntans tillstånd* (som var stadd i väntans tillstånd — kera vatsan vaivaloisen, 31: 72).

Monilla näistä sanoista huomaamme olevan arkaistisen leiman. Samaa väriä ovat myös monet *Collinderin* uudissanat ja -muodostelmat, kuten esim. *fothly* (*berget* fullt med fothly boskap — särkä säärin juoksevia, 22: 511) ja *fullgill* (*fullgill* är min faders visdom — Hyväpä isoni tieto, 3: 52). Sama funktio on niinkään seuraavilla sanoilla, joista ainakin useimmat lienevät *Collinderin* sanapajasta lähteneitä: *blodfus* 'blodtörstig', *brudvärjare* 'patvaska', *Danborg* 'Tanikan linna', *päläst* (*bragte* bot för påläst lyte — *Poies* poisti poikenluomat, 45:

359), rösugn 'ugn av kullerster-
nar', Vinaviken 'Vienan lahti',
ärja 'plöja'.

Oman, kauniin kimppunsa muo-
dostavat uudissanojen joukossa seu-
raavat muodosteet: rimfrost-
höljd (48: 339), ljungrishöljd
(15: 12), töckenhöljd
(på den töckenhöljda holmen — ne-
nässä utuisen niemen, 49: 17). Vrt.
Aleksis Kiven den björk om-
höljda höga kullen! Edelleen:
vitskumkrönt (15: 14), vitskumstänkt
(1: 134), buskskogskransad (14: 94),
guldfranspryddafingervantar (kul-
tasuiset sormikkahat, 18: 372), län-
gskäggluden (joughileuka, 7: 178),
huggormsstungen (12: 92),
skönmörkög (37: 28). Tähän
ryhmään voimme vielä lukea sanat
långhårfafer (lekte med de
långhårfagra — kassapäien karkelois-
sa, 11: 20) ja slåthårsfager
(full med slåthårsfagra gossar — suka-
päitä sulhosia, 39: 278). Ainakin luet-
telomme alkupään tyytit ovat tuttuja
romantiikan kielestä ja Runebergilta.
Kun esim. luen säkeen över ljun-
grishöljda hedar, saa Collin-
derin Kalevala siltä kohtaa Ossianin
laulujen sävyä, mikä geneettisesti on-
kin puolustettavissa. Mainio koomil-
linen muodoste on sen sijaan säe
grovklumpskallen gå och klaga
(suuripäisen päivitellä, 22: 456), johon
kääntäjää ovat tietämäni mukaan
olleet innostamassa eräät Frödingin
rohkeat ja hupaiset tasapainosaavu-
tukset, lähinnä tunnettu tryntroll-
klossen runossa »Bergslagstroll».

Eräitä kääntäjän täysosumia ha-
luisin vielä mainita. Kuuluisin on
ehkä uudissana ömselynte (ömselynte
Lemminkäinen, lieto L.). Collin-
der kertoo päässeensä siihen käsiksi
pitkän pohtimisen jälkeen. Mainio
keksintö on myös yverboren sä-

keessä omdeyverbornas ölfest — jumalisten juominkia, 20: 6).
Tähän sanaan, joka tavataan Ol.
Rudbeckillä, olivat Collinder ja hä-
nen hyvä ystävänsä Otto Manninen
päätyneet toisistaan tietämättä. Erin-
omaisia tyyliarvoltaan ovat mieles-
täni edelleen mm. sanat hundge-
ment, löskekarl, pl. lös-
kekarlar, sannrön, vedersakarv-
älde ja övermaga.
»Hundgement har gillet
ordnats — kutsut koiran kun-
nialla (27: 96) — mikä hieno rat-
kaisu! Collinder muistelee esikuvaksi
Frödingin ilmaisua hundfördömt
runossa »Marquis de Moi-même».
Sanan löskekarl suomalaisen-
kin lukija muistaa Karlfeldtin runon-
nimestä »Löskekarlarnes sång», mutta
yhdistää sen lisäksi Eino Leinon »Löy-
säläisen lauluun», jolloin Collinderin
Kalevalan-sana tulee aivan täyteen
sisällystä. Collinderilla on mm. säkeet
mången löskekarl i län-
grock — kaitakauhtanat kasakat
(20: 612), liksom andra legod-
drängar eller legd Löske-
karlar — niinkuin muinenki kas-
sakka eli orja, palkkalainen (23: 615
— 616) ja sitä paitsi alla län-
g Löskekarlar — pihalle, pitim-
mät miehet (21: 58). Säkeeseen Du
skall ge oss rätta sann-
rön — tuo tänne toet sanomat
(49: 99) Collinder kertoo saaneensa
avainsanan sannrön ystävältään,
islannin tuntijalta ja ruotsin kielen
puhtauden intomieliseltä harrasta-
jalta Rolf Nordenstrengiltä. Hyviin
ratkaisuihin voinee lukea myös säkeet
väckte vedersakarvälde
— pahan vallan valveutti (42: 308) ja
O, ni övermaga gossar —
Oi te pojat puol'älyiset (40: 266).

En malta lopuksi jättää esittele-
mättä kääntäjän hienoimmasta tyy-
listä kolmea näytettä. Väinämöi-

nen pyörtää pyhät sanansa ja päästää kiveksi laulamansa hevosen. Collinder kääntää: hästen väcktes ur sin sten söm n (hevonen kosken kivistä, 3: 480). Luovaa kääntämistä! Väinämöinen nukuttaa Pohjolan kansan: ottavi uniset neulat (42: 85). Collinderin käännöksessä: tarur fickan fram en söm n t o r n. Säkeet noilla Pohjolan piholla, Pimentolan pien-tarilla (29: 511—2) ovat Collinderin käsissä saaneet asun där på Pohjabornas gårdspan, lindorna i mörko lande. Tämä on Jesajaa! V:n 1541 ruotsinkielisessä Raamatussa on Jes. 9: 2 j mörko lande. Ilmeisesti ruotsalaiselle lukijalle siitä Pimentola saa hiukan toisen sisällyksen kuin meikäläiselle, mutta vanhatestamentillisen kielen ansiosta syntyy samalla selvempi ja lukijaa lähempää koskettava mielikuva. Käännöstä alkutekstiin vertailllessani olen monta kertaa saanut nähdä, miten alkusanoissa piilee salaisia, huomaamatta jääneitä mahdollisuuksia, jotka tulkitsijan loihtimina lähtevät liikkeelle.

Kääntämisen tärkeimpiä puolia onkin käsittääkseni se, että kääntäjän on pyrittävä juurruttamaan ja kotiuttamaan käännettävänsä uuteen kieli-muotoon niin syväälle, että uudet lukijat kykenevät ottamaan teoksesta kai-ken oudon kuin omimpanaan. Niinhän meille suomalaisillekin parhaiden käännöstemme kieli kaikkine kotoisine alluusioineen ja kiinnekohtineen avaa maailmoja, jotka ovat samalla kertaa sekä vieraita että kummallisen tuttuja ja omia. Tähän myös Collinder näkyy pyrkineen. Omasta näkemyksestään innostuneena ja samalla oikean kääntäjän ottein hän on tehnyt Kalevalastamme pohjoismaisen muinaiseepoksen, johon ruotsalaista lukijaa houkuttelee moni tuttu polku.

Toisinkin Kalevalan tietysti voisi kääntää. Kun takavuosina sain Konrad Nielsenin lukemana tutustua hänen Kalevalan norjannoksensa käsi-kirjoitukseen, sain sen vaikutelman, että Nielsen oli tekemässä eepoksesta norjalaisen kansanomaista. Norjaksi kääntäjälle tämä nähtävästi onkin paras ja luonnollisin tie. Ruotsin kielen, kansan, historian ja perinteiden luonnetta luulisin sen sijaan ehkäpä suorastaan ainoana mahdollisena ratkaisuna vastaavan sen tien, jota Collinder on käynyt.

Edellä olen kiinnittänyt kääntäjän minulle hyväntahtoisesti antamien tietojen avulla lähinnä huomiota hänen kieltensä muinaisaikaisiin tyyli-piirteisiin. Tällainen sanasto näyttääkin olevan hänen Kalevalansa sävyä leimaava. On kuitenkin itsestään selvää, että käännökseen sisältyy paljon muutakin kielenainesta, niin esim. runsain määrin eri murteista, enimmäkseen norlantilaisista, saatua sanastoa. Kääntäjän oma, lapsuuden ympäristössä opittu sanavarasto on sitä paitsi tietenkin ollut hyvänä apuna monessa hankalassa paikassa. Usein juhlalliseksi sävyttyvän vanhan kielen lomasta tapaa lisäksi varsinaisista murteista jo irtautuneita kansanomaisia sanoja ja ilmaisuja. Oman ryhmänsä muodostavat taas etnografiset sanat. Eräät niistä ovat ehtineet teollistuneen Ruotsin lukijoille saada jopa arkaististakin sävyä. Monia tällaisia asia- ja esinesanoja kääntäjä olisikin saanut turhaan kalastaa nykypäivien kaupunkilaisruotsista. Hän on oman tuntemuksensa ohjaamana ottanut ne maalaeskielestä, jossa ne ovat vielä tyyliarvoltaan useimmiten neutraaleja.

Luonnostellessaan v. 1853 Kalevalan pätevän kääntämisen ohjelmaa Ahlqvist totesi lopuksi, että monen onnellisen seikan piti sattua yhteen,

ennen kuin oli toivoa ohjelman toteutumisesta. Täydellisen kääntäjän tuli mm. olla Suomen kansan tapojen hyvä tuntija ja oman kielensä runokas taitaja. Ei liene liikaa, jos sanoo, että Collinder on loistavasti

täyttänyt Ahlqvistin vaatimukset. Alkusoinnutellussa ja rytmin käsittelyssä, joita en ole tässä ottanut lainkaan puheeksi, hän on jopa ylittänytkin Ahlqvistin toiveet.

SAKARI VAPAASALO

Vom Übersetzen des »Kalevala« ins Schwedische

(Anlässlich der Kalevala-Übersetzung von Prof. Björn Collinder)

Die erste Fassung des finnischen National-epos, das »Alte Kalevala«, war gerade erst fertig gedruckt, als Lönnrot schon einen Gesang daraus auf schwedisch veröffentlichte. Dabei bediente er sich ausschliesslich des trochäischen Versmasses, wie auch schon früher, als er Teile der von ihm gesammelten Volksdichtung ins Schwedische übertrug. Seinen Spuren folgten dann viele andere Übersetzer und Übertrager, Anton Schiefner, M. A. Castrén, C. G. Borg, K. Collan u.a. Doch war schon Frans Mikael Franzén mit dem Trochäus als Entsprechung des Kalevala-Versmasses nicht zufrieden (Franzéns Brief an K. N. Keckman vom 20. 2. 1837, veröffentlicht Suomi II, S. 19), und August Ahlqvist äusserte im Jahr 1853 in seiner Kritik der im Vorjahr erschienenen deutschen Kalevala-Übersetzung die Ansicht, dass die Arbeit der bisherigen Übersetzer misslungen sei. Sie hatten in ihren Trochäen den wechselnden Rhythmus des alten Versmasses nicht einfangen können. Sie hatten die Alliteration aufgegeben. In Ermangelung von Synonymen waren sie gezwungen gewesen, im Parallelvers einfache Worte und Inhalt des Hauptverses zu wiederholen. Diese Eintönigkeit hätte man jedoch nach Ahlqvists Auffassung leicht vermeiden können, wenn man neben den trochäischen Versfüssen auch daktylische verwendet hätte. Ausserdem hätte man den Versschluss manchmal einsilbig gestalten und dadurch viele Wörter für die Übersetzungen qualifizieren können, deren Anwendung bei zweisilbigem Versschluss nicht möglich war.

K. Collan blieb der Lönnrotschen Tradition treu und wies Ahlqvists Reformvorschlag zurück. Seiner Meinung nach war nur der vierfüssige Trochäus eine richtige

Entsprechung, während durch andersartige Übertragungsversuche das Kalevala ein fremdes Gepräge erhalten würde. Aber Hermann Paul, dessen deutsche Übersetzung in Helsinki in den Jahren 1885 und 1886 erschien, schloss sich Ahlqvist an und verwendete neben den Trochäen auch Daktylen. Und schliesslich kehrte Olaf Homén, der bekannte Forscher auf dem Gebiet der Poetik, in seiner 1944 veröffentlichten Übersetzung zur Linie des Daktylus zurück.

So war die Situation, als Professor Björn Collinder in Upsala daran ging, eine neue schwedische Übersetzung des Kalevala zu verfassen. Durch den Anschluss von Homén an Franzén war diese Arbeit auf ihre Ausgangsstellung zurückgeworfen. Die Klärung des alten Versmasses erhielt dadurch neuen Auftrieb. Collinder hat daran eifrig teilgenommen, indem er stets von neuem das Rätsel der Prosodie des Kalevala erörterte. Er hat seine Ansichten u.a. in seinen Aufsätzen »Kalevala ja Ruotsi« (= Das Kalevala und Schweden, in der Zeitschrift »Kalevalaseuran vuosikirja« 25—26, 1946) und »Kalevalaversen« (Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Årsbok 1952) dargelegt. Diese Aufsätze geben Aufschluss über seine Arbeit an der Übersetzung. Der Kalevalavers ist nach Collinders Meinung ein dreifüssiger Trochäus, der einen metrisch freien zweisilbigen Auftakt hat. Der Vers ist gleichzeitig dynamisch und quantitativ. Die Quantitätsverhältnisse sind von grösster Bedeutung; das wird daraus ersichtlich, dass auch eine unbetonte Silbe, wenn sie nicht ganz kurz ist (d.h. wenn sie nicht sofort auf eine lange Silbe folgt), metrisch stärker ist als eine kurze hauptbetonte Silbe. Die Bedeutung der Betonung wie-

derum wird dadurch bewiesen, dass eine lange hauptbetonte Silbe im Kalevalavers nicht in einer Verssenkung stehen kann. Der Vers ist auf dem regelmässigen Wechsel starker und schwacher Takteile aufgebaut. Diese Regelmässigkeit kann man in der schwedischen Übersetzung nicht zum Ausdruck bringen, wenn man sich der von Franzén und Homén empfohlenen Verstypen bedient. Das einzige Mittel für den Übersetzer bleibt der traditionelle vierfüssige Trochäus, weil im schwedischen Vers gemäss dem Charakter der Sprache Silbenbetonung und Silbenquantität miteinander verbunden sind.

Ahlqvist war, wie wir gesehen haben, geneigt, die Übersetzer von den Fesseln dieses vierfüssigen Trochäus zu befreien, damit die Übersetzungen besser die Schönheiten des Kalevala widerspiegeln könnten. Mit dem gleichen Ziel machte sich Collinder an die Arbeit, beschritt aber trotzdem den entgegengesetzten Weg. Aus dem festgefühten, sehr wenig verlockenden Versmass errichtete er sich ein Hindernis, zu dessen Überwindung er gezwungen war, alle nur möglichen Kraftreserven der Sprache zu mobilisieren, weil die naturfrische, konkrete Sprache des Kalevala in eine solche Sprachform übertragen werden musste, die infolge langandauernder Kultivierung und ausländischer Einflüsse sich immer weiter von dem Stand entfernt hatte, von dem man annehmen kann, dass er zeitlich und stilistisch dem Finnisch des Kalevala entsprochen hat.

Collinder hat seine Aufgabe gelöst, indem er eine neue Sprache, das Kalevalaschwedisch, geschaffen hat, das zahlreiche Wörter und Ausdrucksweisen des Schwedischen der Wikingerzeit anwendet und in das er Ausdrücke hauptsächlich aus dem Isländischen entlehnt hat, was dazu beiträgt, seiner Übertragung eine altnordische Färbung zu verleihen. Es ist dem Übersetzer gelungen, in der schwedischen

Dichtung viele geeignete archaische Ausdrücke zu entdecken. Auch die nicht wenigen Wörter und Bildungen, die Collinder selbst für seine Übersetzung geschaffen hat, tragen ein Gepräge, das zu der allgemeinen archaischen Färbung derselben passt. Es versteht sich jedoch von selbst, dass die Übertragung auch viel anderes Sprachmaterial enthält, z.B. in reichem Mass Wortgut aus verschiedenen Mundarten, meistens denen von Norrland. Ausserdem hat natürlich der Wortschatz, den der Übersetzer in seiner Kindheit erlernt hat, an manchen schwierigen Stellen wertvolle Hilfe geleistet. Inmitten der altertümlichen Sprache, die dem Stil oft ein feierliches Gepräge gibt, findet man ausserdem volkstümliche Wörter und Ausdrücke, die sich bereits aus den eigentlichen Dialekten herausgelöst haben. Eine Gruppe für sich bilden wiederum die ethnographischen Wörter. Einige von ihnen haben in der Gemeinsprache sogar schon eine archaische Färbung erhalten. Viele gegenständliche Bezeichnungen hätte der Übersetzer denn auch vergeblich in dem städtischen Schwedisch unserer Tage suchen können. Deshalb hat er sie, geleitet von seiner eigenen Sprachkenntnis, aus der ländlichen Sprache genommen, wo sie noch meistens stilistisch neutral sind.

Eins der wichtigsten Dinge beim Übersetzen ist, dass der Übersetzer bestrebt sein muss, das, was er übersetzt, so tief in der neuen Sprachform zu verwurzeln und heimisch zu machen, dass die neuen Leser alles Fremde, was das Werk bietet, wie Eigenstes aufnehmen. Nach diesem Ziel scheint auch Collinder gestrebt zu haben. Begeistert von seiner eigenen Schau und zugleich mit dem Griff eines rechten Übersetzers hat er das finnische Kalevala zu einem Epos der nordischen Vorzeit gemacht, zu dem mancher vertraute Pfad den schwedischen Leser einlädt.

SAKARI VAPAASALO